

אגדת הפיוס

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> יד-כא אלול >> בבא קמא קי-קטז

רב כהנא ורבי יוחנן, עימות ופיוס

אדם רצה להראות לגוי את התבן של חברו כדי שייקח אותו. רב התנגד, אך האיש התעקש. רב כהנא, שישב לפניו רב, שבר את מפרקתו. קרא עליו רב את הפסוק: "בנייך עולפו... כתוא מכמר", ודרש שממון ישראל שהגיע לגויים אין מי שירחם עליו (פרשנים: ולכן הריגת אותו אדם מוצדקת). אמר רב לרב כהנא: עד כה שלטו היוונים שלא הקפידו על רצה, ועכשיו שולטים הפרסים שמקפידים וגוזרים מוות על רצה. ברח לארץ ישראל, וקבל על עצמך שלא להקשות על רבי יוחנן שבע שנים.

עלה לארץ ישראל, מצא את ריש לקיש שיושב וחוזר על השיעור של היום. שאל: היכן ריש לקיש? שאלוהו: למה? השיב: יש לי על השיעור קושיות ותירוצים כך וכך. אמרו לריש לקיש, והוא אמר לרבי יוחנן: תלמיד חכם כאריה הגיע מבבל, יעיין הרב היטב בשיעור של מחר.

למחרת הושיבו את רב כהנא בשורה הראשונה, לפני רבי יוחנן. אמר רבי יוחנן סוגיות ורב כהנא לא הקשה. העבירו אותו שבע שורות עד השורה האחרונה, ורבי יוחנן אמר לריש לקיש: האריה שאמרת הפך לשועל. אמר רב כהנא: יהי רצון ששבע השורות הללו תהיינה במקום שבע השנים שגזר עליי רב. קם רב כהנא, וביקש מרבי יוחנן לחזור מהתחלה. על כל דבר שאמר, הקשה רב כהנא והעבירו אותו שורה קדימה, עד שחזר לשורה הראשונה. רבי יוחנן היה יושב על שבעה כרים, ובכל קושיה הורידו לו כרעד שישב על הארץ. הוא היה זקן וגבותיו הסתירו את עיניו, לכן ביקש שיפתחו את עיניו ויראה את התלמיד. הרימו את גבותיו במלקחיים מכסף, ראה ששפתיו של רב כהנא שסועות, וחשב שהוא צוחק עליו. הצטער, ומת רב כהנא.

למחרת שאל רבי יוחנן את החכמים: ראינו מה עשה הבבלי? אמרו לו: דרכו כך. הלך רבי יוחנן למערת קבורת רב כהנא, ראה שחוסם אותה נחש. אמר לנחש: פתח פיך וייכנס הרב אצל התלמיד! לא פתח. ניסה שוב: ייכנס חבר אצל חבר! לא פתח. ייכנס תלמיד אצל הרב! פתח. התפלל רבי יוחנן והחיהו... מאז שאל רבי יוחנן את רב כהנא כל ספק שהיה לו, ורב כהנא פתר אותו. זהו שאמר רבי יוחנן: התלמוד שהייתי אומר שהוא שלכם, בני א"י, של בני בבל הוא.

אגדה אחת בשבוע: בבא קמא קיז

ההוא גברא דהוה בעי אחוי אתיבנא דחבריה, אתא לקמיה דרב, אמר ליה: לא תחוי ולא תחוי. אמר ליה: מחוינא ומחוינא! יתיב רב כהנא קמיה דרב, שמטיה לקועיה מיניה, קרי רב עלויה: "בניך עולפו שכתבו בראש כל חוצות כתוא מכמר". מה תוא זה, כיון שנפל במכמר, אין מרחמין עליו, אף ממונם של ישראל, כיון שנפל ביד גויים, אין מרחמין עליו.

אמר ליה לרב כהנא: עד האי דנא הוה פרסאי דלא קפדי אשפיכות דמים, והשתא איכא יונאי דקפדי אשפיכות דמים, ואמרי: 'מרדין' 'מרדין'. קום סק לארעא דישראל וקביל עלך דלא תיקשי לרבי יוחנן שבע שנים.

אזל, אשכחיה לריש לקיש דיתיב וקא מסיים מתיבתא דיומא לרבנן. אמר להו: ריש לקיש היכא? אמרו ליה: אמאי? אמר להו: האי קושיא והאי קושיא. האי פירוקא והאי פירוקא. אמרו ליה לריש לקיש. אזל ריש לקיש, אמר ליה לרבי יוחנן: ארי עלה מבבל, לעין מר במתיבתא דלמחר.

למחר אותבוה בדרא קמא, קמיה דרבי יוחנן. אמר שמעתתא ולא אקשי, שמעתתא ולא אקשי, אנחתיה אחורי שבע דרי, עד דאותביה בדרא בתרא. אמר ליה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש: ארי שאמרת נעשה שועל. אמר: יהא רעוא דהני שבע דרי, ליהו חלוף שבע שנים דאמר לי רב. קם אכרעיה, אמר ליה: נהדר מר ברישא. אמר שמעתתא ואקשיה, [אמר שמעתתא ואקשיה, עד דאוקמוה בדרא קמא. רבי יוחנן הוה יתיב אשבע בסתרקי, שלפי ליה חדא בסתרקא מתותיה. אמר שמעתתא ואקשי ליה, עד דשלפי ליה כולי בסתרקי מתותיה, עד דיתיב אארעא. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה, אמר ליה: דלו לי עיני ואחזיה. דלו ליה במכחלתא דכספא. חזא דפריטא שפותיה, סבר אחוכי קמחייך ביה, חלשא דעתיה ונח נפשיה.

למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן: חזיתו לבבלאה היכי עביד? אמרו ליה: דרפיה הכי. על לגבי מערתא, חזא דהוה הדרא ליה עכנא. אמר ליה: עכנא עכנא, פתח פומיך ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח. יכנס חבר אצל חבר ולא פתח. יכנס תלמיד אצל הרב, פתח ליה. בעי רחמי ואוקמיה... שיליה כל ספיקא דהוה ליה, ופשטינהו ניהליה. והינו דאמר רבי יוחנן: דילכון אמרי, דילהון היא.

אגדה היום

גיליון 48 | בבא קמא קי-קטז
רב כהנא ורבי יוחנן

אף על פי כן, מרבים שלום בעולם *השאלה בסוגיה*

גם כשעומדים מול סיפור קשה, מורכב ומתמיה כמו זה שלפנינו, סיפור שקופץ מבבל לארץ ישראל וממוות לחיים, אפשר למצוא קצוות חוט שיובילו להבנת מהלך הסיפור.

אפשר להיאחז בשני מרכיבים בסיפור שחוזרים על עצמם. הבולט ביותר הוא המספר שבע: רב מורה לרב כהנא לא להקשות על רבי יוחנן שבע שנים, רב כהנא מורחק עד השורה השביעית, רבי יוחנן יורד מגובה שבעה כרים לארץ. על הקשר בין השביעיות מצביע רב כהנא מפורשות, כשהוא מבקש ששבע השורות תחשבנה לתחליף לשבע השנים. עוד מרכיב הוא גרימת המוות: רב כהנא ממית את מוסר הממון, ורבי יוחנן מביא למותו של רב כהנא, אלא שרבי יוחנן גם מחייה אותו. ההבדל בין שני השלבים שבאגדה הוא המעבר מבבל לארץ ישראל. כעת נעקוב אחרי השתלשלות האירועים מתוך תשומת לב לשלושה עניינים אלה.

נעזר בכלל שטבע המהר"ל, שלפיו המספר שבע מציין ריבוי. הריגת המוסר מסתיימת בגזרה כי רב כהנא יימנע במשך הרבה זמן מלהקשות על רבי יוחנן. ייתכן שאין קשר בין הדברים, וכל מי שעולה ללמוד תורה בארץ ישראל צריך להיזהר מלהקשות על רבי יוחנן, אך אפשר לומר – בפרט אם נראה את גרימת המוות כמשמעותית להמשך – שרב כהנא צריך שיעמידו אותו במקום. רב מזהה את הקנאות שלו, את יכולתו לפעול ולתקוף באופן קיצוני, וחושש שאצל רבי יוחנן זה לא יעבור בשלום. ואולי לא רק חשש יש כאן, אלא הבהרה על ההבדל בין שתי הארצות (הבדל שרב מכיר היטב, שכן הוא עבר מארץ ישראל לבבל, הפוך מהכיוון בו הוא מדריך עכשיו את רב כהנא): בבבל תלמידי חכמים יכולים לתקוף ולהתעמת, בארץ ישראל הם אמורים להגיע לאחדות. "נועם - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה; חובלים - אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה" (סנהדרין כד ע"א).

ההדרכה שלא להקשות על רבי יוחנן יוצרת פער בינו ובין רב כהנא. פער שאמור להימשך שבע שנים, שבהן רבי יוחנן יהיה האריה ורב כהנא השועל, רבי יוחנן יהיה גדול הדור ורב כהנא לא יוכל להוכיח את עצמו. הפער מתבטא מוקדם מהצפוי, כשכבר עם הגיעו של רב כהנא לבית מדרשו של רבי יוחנן, הוא מורחק לשורה האחרונה. רב כהנא עצמו מזהה שאלה שני ביטויים דומים של אותו יחס ריחוק בינו ובין רבי יוחנן, וסבור שיצא ידי שלב הריחוק, וכעת הוא יכול להתקרב אל רבי יוחנן. אולם מתברר כי לא סתם הורה רב על זמן ממושך ללא קושיות, צריך תקופה ארוכה של פער. צריך זמן עד שרב כהנא יכיר את מקומו ביחס לרבי יוחנן, ורבי יוחנן גם הוא ילמד להכיר את רב כהנא. רב כהנא סבור שהוא הבין את העיקרון, והוא יכול לחזור מן המרחקים לשורה הראשונה, אבל מסתבר שהחזרה הזו משמעותית ממה שחשב. לא רק הוא מתקדם, אלא גם רבי יוחנן יורד ממדרגתו. עליית כוחו של רב כהנא באה על חשבוננו של רבי יוחנן, גדלותו ניכרת פחות מקודם, והוא יורד עד שהוא מגיע לאותו מקום שבו נמצא רב כהנא. כך שניהם מגיעים למצב שממנו חשש רב: עימות בין שני תלמידי החכמים, לפני בניית היחס הנכון ביניהם. רב כהנא לא התכוון לזלזל ברבי יוחנן, אבל בריבוי הקושיות שלו הוא יצר רושם של זלזול, וכך נוצר הקרע שגרם למותו.

מדוע לא צדק רב כהנא? אם רבי יוחנן מעודד קושיות, למה שרב כהנא לא יקשה? אכן, רבי יוחנן מעוניין שיקשו עליו (כפי שמתבטא בסיפור דומה לסיפורנו, על פטירת ריש לקיש, שבעקבותיה רבי יוחנן נותר ללא חברותא שיקשה עליו – שם הוא עצמו היה זה שנפטר מרוב צער וטירוף דעת). אבל לפעמים צריך גם להיות פער, לפעמים אדם צריך לקלוט בלי לשאול שאלות, להיות מוכן להקשיב ולא למהר להגיב. בבבל רב כהנא היה רשאי לשבור לאחר את המפרקת כשהיה צורך, אבל בארץ ישראל צריך להתנהל בשלום, והשלום מושג רק על ידי התבטלות וכניעה. הקושיות שרבי יוחנן מעוניין בהן הן קושיות של ארץ ישראל, קושיות שבאות מכבוד והערכה, ולא קושיות שמביאות לידי התנגשות והתכתשות.

במקביל להבדל שנגלה עד כה בין בבל לארץ ישראל – דרך ההתנגשות ודרך השלום, יש גם הבדל בין מוות לחיים. תורת ארץ ישראל הופכת מאבק לשלום, ויכולה גם להפוך מוות לחיים. מכוח תורתנו הארצישראלית, רבי יוחנן מסוגל לשוב ולהתבטל בפני רב כהנא, ומתוך כך ניתנת בידו גם היכולת לבקש עליו רחמים ולהחיותו. אגדה מסעירה זו, שעד כה הציגה את בית המדרש במלוא הלהט והעזות שבו, עד מוות, מסתיימת במסקנה שבסופו של דבר – כאשר התורה מתבררת מתוך ענווה ושאירת שלום – היא מביאה חיים לעולם.